

Researches of values for the purpose of their structuration are analyzed in this article. It is found out, that differences between groups of values were regularly studied in the psychology, are divided values and attitudes, is revealed their connection with the political points of view, classified and defined their functions, and also the toolkit for their empirical research is created. The analysed cross-cultural researches have allowed to find out specificity of values systems at level of cultural features of the countries and investigated groups of respondents.

Keywords: values, values systems, cross-cultural research of values, differentiation of values, classification of values, functions of values, kinds of values, terminal values, instrumental values.

Отримано: 04.02.2011

УДК 159.923

Н.М.Савелюк

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснюється стислий теоретичний аналіз проблеми взаємозв'язку особистісної релігійності зі сферою духовності людини. Описуються та інтерпретуються емпіричні результати предметно спрямованого асоціативного експерименту. Розглядаються окремі гендерні особливості релігійних смислів, виявлені на виборці студентської молоді.

Ключові слова: особистість, духовність, релігійність, асоціативний експеримент, студентська молодь, гендерні особливості.

В статье осуществляется краткий теоретический анализ проблемы взаимосвязи личностной религиозности со сферой духовности человека. Описываются и интерпретируются эмпирические результаты предметно направленного ассоциативного эксперимента. Рассматриваются отдельные гендерные особенности религиозных смыслов, обнаруженные на выборке студенческой молодежи.

Ключевые слова: личность, духовность, религиозность, ассоциативный эксперимент, студенческая молодежь, гендерные особенности.

Постановка проблеми. Посилена увага широкої громадськості до сфери духовності як соціетального феномену та особистісної якості стала закономірним наслідком пошуків ефективних засобів подолання численних криз нашого сьогодення. Вже не викликає

сумнівів той факт, що одним із вагомих чинників розв'язання глобальних проблем сучасності є не тільки та й не стільки чергові технологічні нововведення, котрі зазвичай або швидко застарівають, або надто дорогі у своїй популяризації, скільки цілеспрямоване зупинення процесів духовного зубожіння. Адже якими б високоморальними законами не “обдаровувала” нас правляча верхівка, поза відповідними масовими суб'єктивними трансформаціями вони так і залишатимуться тільки бажаним, а не реальним станом соціальної гармонії.

Як відомо, важливим виміром духовності виступає релігійність. Обидва ці феномени корелюють вже за самим своїм онтологічним статусом – як здатності суб'єкта трансцендувати за межі його актуального емотивно-потребового функціонування до переживання та реалізації смислу абстрактних інтенцій “завтрашнього дня”, а також надіндивідуальних вартостей. Тому вивчення феноменології релігійності дає змогу чималою мірою зрозуміти й закономірності становлення духовності. Звернемося у цьому аспекті до відповідних ідей найбільш авторитетних сучасних українських дослідників зазначеного феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як стверджує, наприклад, М.Боришевський, віра в Бога належить до системи ціннісних орієнтацій, котрі за умови їх нерозривного зв'язку з моральністю сприяють духовному самовдосконаленню особистості. Більше того, дотримання релігійних заповідей позитивно впливає на розвиток рис, поза якими важко уявити собі сферу духовності: це, насамперед, такі властивості, як скромність, відповідальність, сумлінність, почуття провини, прагнення до самовдосконалення, готовність до прощення, до безкорисливого служіння людям [1, с. 404]. При цьому науковець справедливо зауважує, що однозначної кореляції духовності з релігійними ціннісними орієнтаціями немає. Адже, поряд із войовничими атеїстами трапляються, на жаль, і не менш войовничі “духовні” наставники чи просто меркантильні “заробітчани” на переживаннях інших. Але тут, на нашу думку, проблема не стільки у феномені релігії, котра за своєю суттю є позитивним явищем людської соціальності, скільки в її окремих носіях. Тому “віра у Бога-Творця, безсмертя людської душі, що поєднується з моральністю людини й спонукає її до постійного самовдосконалення, звільнення від скверни, негідних учинків” розглядається як суттєва ознака духовності [1, с. 407].

Ще більший зв'язок категорії духовності з феноменологією релігійності людини відчувається у працях М.Савчина, де перша аналізується крізь призму святоотцівської літератури. На думку

науковця, саме життя з вірою у Бога призводить до зростання духовного потенціалу, який розглядається як рівень прийняття, переживання та осмислення особистістю “внутрішньої людини” та реальних духовних цінностей (Любові, Віри, Надії), що поєднується з потужним індивідуальним спонуканням до їх самовідданої реалізації у власному житті та житті інших осіб [5, с. 89-90]. Одним із засобів духовного впливу релігії, як зазначає М.Савчин, виступає спілкування людини з Богом, в якому одночасно присутні прийняття Бога у собі та віддача себе Богові. Цей контакт завжди прикрашений почуттям близькості Всевишнього, “Його Слави, Любові, Голосу”. Відкриття такої присутності Бога відкриває в душі людини “супутні потоки духовного світла, радості, діяльної сили”, що несуть стан “звільнення” [5, с. 87-88].

До ціннісно-цільових особливостей взаємин людини з Абсолютом як потужного чинника духовного саморозвитку звертається також З.Карпенко. Авторка сучасної концепції аксіогенезу зазначає, що найперша християнська чеснота – віра – починається ще від періоду “дитячого еґоцентризму”, детального описаного Ж.Піаже. Пов’язана зі згаданим феноменом, така віра проявляє себе у здатності дітей раннього віку легко приймати бажане за дійсне та оцінювати навколишнє середовище переважно тільки в контексті його відповідності власним потребам. Але навіть беручи свій початок у лоні еґоцентризму, завдяки своєму “оптимізму” та інтуїтивному осягненню індивідуального покликання, вона засновує в людині ту смислову вертикаль, яка “витягує” розвиток до вищих сфер духовності [2, с. 230-231]. Сутнісна здатність особистості бути суб’єктом свого духовного саморозвитку, на думку З.Карпенко, передбачає вільне та відповідальне волевиявлення у напрямку трансцендування індивідуальності завдяки відкритому діалогічно-символічному обміну між внутрішніми інтенціями людини та благодатними впливами Універсуму (Бога) як свого роду “верховного медіатора духовних енергій”. Більше того, як наголошує дослідниця, людська екзистенція немислима інакше як співбуття з Богом. Останнє не обов’язково маніфестує себе у церковних ритуалах, але у будь-якому випадку особливе місце серед усіх нагромаджених людством духовно-релігійних практик належить “молитвотворенню” як способу взаємин людини та Абсолюту [2, с. 306-313].

У резонансі з концепцією З.Карпенко, де, як ми бачили, віра “витягує” людину до вершин духовності з “низин” еґоцентризму, В.Москалець аналізує питання утилітаризму в аспекті мотивації християнської етичної позиції, а саме – еґоїстичну надію на

винагороду в потойбічному житті у формі раю за належну поведінку в житті земному. Загальновідомо, що стрижень такої “належної поведінки” для християн полягає в “любові”, тобто найвищій моральній чесноті. При цьому, як стверджує науковець, для духовного піднесення особистості та суспільства малозначущим є питання про те, яка ж саме мотиваційна основа стоїть за усім цим: чи егоїстична надія людини на спасіння та райське блаженство в іпостасі власного буття, чи містичне переживання розчинення індивідуального “Я” в Абсолюті, ідентифікація з Його цінностями та одночасне нівелювання особистих “інтересів” після завершення земного життя. В обох цих феноменологічних варіантах “любові” як втілення християнського ідеалу, на думку В.Москальця, людина залишається в межах духовності [4, с. 23].

Загалом праці згаданих, а також деяких інших українських науковців (зокрема, О.Войнівської, Н.Володарської, О.Климишин, О.Колісника, О.Любченко, І.Пахомова, О.Предко), дають змогу стверджувати, що віра в Бога (якщо тільки вона не перетворюється у надмірно фанатичні, експансивно-агресивні форми свого переживання та вираження) виступає потужним чинником профілактики та подолання системної духовної кризи, яка, на жаль, стала нав’язливим супутником нашого буття.

Мета цієї статті – опис та інтерпретація результатів емпіричного дослідження типових релігійних смислів як відображення окремих складових феноменології духовності (на прикладі студентської молоді).

Результати дослідження. В якості основного інструментарію емпіричної розвідки було обрано асоціативний експеримент. Одне з важливих завдань перед його проведенням – формулювання тематичного списку вербальних стимулів. З метою адекватного їх підбору було здійснено контент-аналіз відповідної наукової та духовно-релігійної літератури. Спираючись на його результати, у кінцевому підсумку ми залишили 30 значущих понять: “людина”, “духовність”, “добро”, “віра”, “надія”, “любов”, “релігія”, “Бог”, “душа”, “Ісус Христос”, “Святий Дух”, “Матір Божа”, “Ангел”, “Апостол”, “свята людина”, “Біблія”, “Євангеліє”, “релігійне свято”, “церква”, “молитва”, “ікона”, “храм”, “священик”, “сповідь”, “причастя”, “піст”, “диявол”, “сатана”, “гріх”, “покаяння”. Наголошуємо, що зазначений перелік не претендує на вичерпний релігійний тезаурус, оскільки може бути доповнений й іншими вагомими поняттями.

Зауважимо також, що у дослідженні було використано вільний асоціативний експеримент, який не передбачає будь-яких обмежень

вербальних реакцій за кількістю або за певними ознаками. При встановленні міри типовості цих реакцій ми спиралися на твердження В.Серкіна, Г.Мартиновича про те, що якщо словесна асоціація використана трьома або більшою кількістю осіб, то вона використана не випадково [3; 6, с. 76].

Підібрані слова-стимули пропонувалися студентам I курсів (набору 2010/2011 н.р.) Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка (Тернопільська обл.). Намагаючись уникнути специфічного впливу якогось одного майбутнього фаху піддослідних на зміст отриманих асоціацій, ми залучили студентську молодь з різних напрямів підготовки – “Біології”, “Технологічної освіти”, “Музики”, “Образотворчого мистецтва”, “Соціальної педагогіки”. Загальна кількість респондентів у кінцевому підсумку склала 68 осіб: по 34 представники від чоловічої та жіночої статей з метою порівняти ймовірні ґендерні особливості.

Проаналізуємо вибірково результати емпіричного дослідження відповідно до показників загальної кількості виявлених асоціацій та їх сукупного афективного забарвлення як індикатора особливостей сприймання конкретного слова-стимулу студентською вибіркою. Насамперед зазначимо, що майже для кожного поняття виявилися такі піддослідні (більше або менше), котрі в силу різних причин не знайшли слів-асоціацій. Тому у кінцевому підсумку щодо деяких стимулів загальна кількість вербальних реакцій є меншою за 68 (тобто від чисельності піддослідних).

Загалом найбільшу абсолютну кількість асоціацій викликав вербальний стимул “сповідь” – аж 91; надалі вони були розподілені на 15 поняттєвих типів. Статистично значущі серед цих типів: “прощення, очищення” (25), “гріхи” (22), “каяття” (17), “душа” (10), “священик” (5). Цікаво, що серед 5 асоціацій останньої групи 4 належать представницям жіночої статі. Це може свідчити про більшу залежність студенток, на відміну від їх колеґ-студентів, від “земних” посередників при спілкуванні з “небом”. Серед загальної кількості слів-реакцій 29,67% – позитивних, 25,28% – негативних і 45,05% – нейтральних за своїми загальними значеннями. Така емотивна амбівалентність є цілком зрозумілою з огляду на те, що сповідь як релігійний феномен одночасно пов’язана як із усвідомленням власного тягаря гріховності, так і з переживаннями полегшення у формі “надії на спасіння”.

Третє місце (після “людини”) за кількістю реакцій піддослідних зайняло “причастя” – 84 асоціації 13 типів. Статистично значущі серед них: “вино” (15), “віра, святість” (13), “очищення, звільнення”

(13), “тіло, кров” (11), “єднання з Богом, Святим Духом” (10), “їжа, мед” (7), “чаша” (5), “душа” (4). Серед загальної кількості асоціацій 61,91% – позитивних, а решта 38,09% – нейтральних. І хоча негативні асоціації не спостерігаються, проте проявилася інша несприятлива тенденція: для вагової частки піддослідних (близько третини) справжня духовна сутність таїнства причастя відступає на другий план перед домінантним сприйняттям його “грубих” атрибутів (для таких осіб, зокрема, на першому плані не “очищення”, а просто обрядове вживання “вина з чаші”). При цьому, як демонструє порівняння кількості “духовних” і “матеріальних” асоціацій у наших підвбірках, зазначений факт більшою мірою стосується представників чоловічої статі (асоціацій другої смислової категорії у них приблизно втричі більше).

А от власне “духовність” стала четвертою у виявленому рейтингу – 80 вербальних реакцій 19 типів, у тому числі, “віра в Бога” (39), “душа, внутрішній світ” (17), “ввічливість, вихованість” (6), “щирість, чесність” (3). Отже, як бачимо, для вагової частки студентів (39 з 68 опитаних) відповідне поняття асоціюється у першу чергу з релігійною сферою буття людини. У цьому контексті серед студенток приблизно удвічі більше асоціацій, пов’язаних із “внутрішніми” якостями людини, тоді як студенти більше акцентують увагу на зовнішніх проявах духовності. Загалом за вибіркою 93,75% слів-реакцій мають позитивні значення, решта 6,25% – нейтральні.

Наступним за значущістю поняттям є “піст” – 79 асоціацій 18 типів. Статистично значущими серед них є такі, як “стриманість, самообмеження” (16), “очищення” (15), “пісна їжа” (8), “голодування” (7), “їжа” (6), “м’ясо, сало” (5), “душа” (4), “тіло” (4), “відсутність розваг” (3). З такого розподілу помітно, що піст сприймається студентством не тільки і не стільки як спосіб духовного очищення, скільки як свого роду “знуцання” над власним тілом та неприємне обмеження звичних уподобань. Цікаво, що всі асоціації типу “м’ясо” належать представникам чоловічої статі, тоді як 7 з 8 реакцій “пісна їжа” – представницям жіночої статі. Отже, в осмисленні значення посту як вагової складової релігійності спостерігається свого роду “гендерна діагональ” – маскуліність у формі прагнення долати будь-які зовнішні заборони та фемінність як поцінування стриманості перед суспільними табу. Серед усіх же асоціацій 34,18% – позитивних, 36,71% – негативних і 29,11% – нейтральних.

Отже, аналогічно до “сповіді”, поняття “піст” виявленою своєю амбівалентністю відображає усвідомлення піддослідними конфлікт-

ної (в аспекті релігійності) мотиваційної основи існування людини на землі: її нестримного потягу до “солодкого” гріха та одночасного намагання очиститися від “гіркоти” покарання за нього.

А от слово-стимул “Біблія” спричинило 78 вербальних реакцій 9 поняттєвих типів. Серед них статистично значущими є “книга” (24), “свята книга, святиня” (21), “Бог, релігія” (11), “повчання” (11), “минуле, історія” (4), “життя” (3). Як бачимо, приблизно половиною досліджених студентів Біблія сприймається як просто ще одне видання серед багатьох інших книг, яке містить елементи історії та повчання. Але зауважимо, що приблизно удвічі більше представниць жіночої статі, порівняно з піддослідними “сильної половини”, сприймають цю “книгу” як “святину” (21 проти 11). Загалом же слово-стимул “Біблія” викликала 48,72% позитивних асоціацій та 51,28% – нейтральних.

Приблизно стільки ж реакцій (77), але вже 19 різних типів викликало слово-стимул “диявол”. Серед них статистично значущими є наступні: “зло” (26), “чорт, сатана” (22), “нечиста сила” (4), “роги” (4). Важливо зауважити той факт, що бар’єр значущості не перетнули, наприклад, слова-асоціації “спокуса”, “пекло”, “страх” (зустрілися кожне тільки по 2 рази). А це свідчить про загалом абстрактне сприйняття студентством “темних, злих сил”, які з позиції його власного світосприйняття мало торкаються кожного зокрема. Тут також цілком очікуваним стало домінування негативних асоціацій – 88,31% і майже цілковита відсутність позитивних (тільки 3,9% у формі реакцій-антонімів “Бог”, “ангел”).

Поняття “церква” спричинило 76 асоціацій 18 типів, у тому числі: “храм Божий, святе місце” (26), “молитва” (7), “будинок, храм” (6), “віра, релігія” (5), “священик, батюшка” (5), “служба” (4), “християнство, православ’я” (3), “душа” (3), “духовність” (3), “неділя” (3). Як впливає зі змісту слів-реакцій, “церква” насамперед сприймається піддослідними в якості архітектурної споруди. У такому своєму значенні більшій духовний сенс вона має для представників чоловічої статі (серед 26 реакцій типу “святе місце” 18 належить їм, тоді як усі 6 відповідей типу “будинок” надали студентки). Загалом на згаданий стимул було отримано 73,68% позитивних асоціацій та 26,32% – нейтральних.

Слово-стимул “молитва” дало змогу виявити 75 вербальних реакцій 16 типів, зокрема: “спілкування з Богом” (20), “прохання до Бога” (12), “сповідь, полегшення” (9), “віра, Бог” (7), “Отче наш” (7), “святість” (5), “допомога” (4). Як бачимо, для більшості піддослідних молитва насичена не стільки конативним, прак-

тичним сенсом (наприклад, “очищенням від гріхів” і “допомогою”), скільки комунікативно-афективними відтінками “спілкування з Богом” в якості суб’єкта “прохань-надій”. Цікаво, що більше асоціацій як першого, так і другого типу спостерігаються у студенток, тоді як представники “сильної” статі при вирішенні власних проблем покладаються, мабуть, більшою мірою на самих себе. Загалом “молитва” викликала тільки позитивні (54,67%) та нейтральні (45,33%) асоціації.

Слово-стимул “гріх” спричинило 74 реакції 19 типів, зокрема такі, як “провина, помилка” (15), “зло, злочин” (12), “покарання” (8), “сповідь, покаяння” (8), “непокора, порушення” (5), “обман” (5), “Божі заповіді” (3). Цікаво, що більшість слів-реакцій типу “покарання” (6 з 8) належать саме “слабкій” статі. Загалом же “гріх” цілком закономірно спричинив більшість (75,68%) негативних асоціацій, позитивних – 21,33% (це реакції-антоніми – наприклад, “покаяння” чи “безгрішність”), а нейтральних – тільки 2,99%. Як бачимо, відповідний вербальний стимул майже нікого не залишає байдужим, хоча значення домінуючих реакцій свідчать про певне пом’якшення гостроти його сприйняття піддослідними у формі визнання свого права “на помилку” та “на покаяння”.

Слово-стимул “Ісус Христос” викликало 73 асоціації 20 типів, у тому числі такі, як “Бог” (13), “Спаситель, спасіння” (11), “син Божий” (10), “святий” (8), “хрест, хрестик” (5), “воскресіння, життя” (4), “людина” (3), “правильний шлях” (3). Цікаво, що більшість слів-реакцій типу “син Божий” (8 з 10) належать студенткам, що можемо розглядати як фемінний прояв акцентування на феномені причетності навіть найвищих сил світу до рольової діади “материнства – синівства” (“Матір Божа” і “Син Божий”). Більшість асоціацій у відповідь на стимул “Ісус Христос” – позитивні (91,78%), негативних – тільки 2,74% (“страждання” і “жертвність”), нейтральних – 5,48%.

І ось, нарешті, вісімнадцятим у нашому рейтингу з’являється “Бог” – з 72 реакціями, проте аж 23 різних типів. Тобто цей стимул, так само як і “людина” (26 категорій слів-реакцій), має чималі індивідуальні нюанси свого осмислення. Серед вагомих асоціацій такого осмислення наступні: “Всемогутній, Всевишній” (11), “Творець, Батько” (8), “небо” (8), “віра” (8), “найсвятіше, святе” (6), “Ісус Христос” (4), “життя” (4), “церква” (3), “доброта, милосердя” (3). І знову всі вербальні реакції останнього типу, а також “Спаситель”, “надія” і т.п., тобто асоціації з ширшої категорії “надії-на-допомогу”, належать саме студенткам. Загалом же ми виявили 79,17% позитивних реакцій та 20,83% – нейтральних.

Децю менше асоціацій (70) і меншої кількості типів (15) викликало поняття “Матір Божа”. Серед них статистично значущими є “мати, материнство” (19), “свята” (10), “Берегиня, Помічниця” (9), “Ісус Христос” (6), “Діва Марія” (5), “ікона” (6), “людство, людина” (4), “віра, релігія” (4). І знову майже усі (8 з 9) вербальні реакції типу “охорони-допомоги” належать представницям “слабкої” статі. Загалом же відповідне поняття викликало домінуючу більшість позитивних асоціацій (94,29%), а решта 5,71% – нейтральні.

Поняття “душа” спричинило 69 вербальних реакцій аж 25 типів. Тобто воно, так само як “Бог” і “людина”, є одним із найбільш неоднозначних у своєму осмисленні студентською молоддю. Серед статистично значущих типів асоціацій – “людина” (8), “внутрішній світ” (6), “безсмертя, вічність” (6), “відкритість, чистота” (5), “Я, моя” (4), “переживання, почуття” (4), “спокій” (4), “тіло” (4), “серце” (3), “розум” (3), “загадка” (3), “дух, привид” (3). Зауважимо, що всі реакції з категорій “безсмертя”, “дух”, “загадка” належать дівчатам, тоді як відповіді “тіло”, “спокій” – хлопцям. Отже, відповідне поняття для перших має більш духовно-піднесений контекст свого сприйняття, тоді як для других – тілесний, прагматично-сенсуалістичний. Серед загальної кількості асоціацій позитивних – близько половини (55,07%), негативних – 2,9% (“бруд” і “безодня”), нейтральних – 42,03%.

Дуже вагоме у вимірах духовності та християнського світогляду поняття “добро” викликало тільки 68 реакцій 16 типів. Тобто, воно розуміється студентами відносно однозначно та чітко. Зокрема, найважливішими категоріями, в які вклалося таке розуміння, є наступні: “зло” (28), “благодійність, допомога іншим” (13), “щастя, радість” (6), “людина” (4), “щирість, правда” (4). Прикрою несподіванкою в отриманих результатах стало для нас домінування негативно забарвленої, антиномічної вербальної реакції “зло”. Мабуть, у підсвідомості дослідженої молоді ще з дитинства сформувалося сприйняття реальності як стійкого, “нерозлучного” взаємозв’язку “добра” та “зла”. Цікаво, що таке світоосмислення більшою мірою притаманне представникам чоловічої статі (у них удвічі більше згаданих асоціацій), тоді як усі реакції типу “щирість” належать дівчатам. У зв’язку із несподіваною появою такої великої кількості “зла” у словах-відповідях, позитивних асоціацій на “добро” тільки трохи більше половини – 52,94%, тоді як негативних – аж 41,18%, а нейтральних – 5,88%.

Слово-стимул “Святий Дух” спричинило 60 реакцій 18 типів, у тому числі такі, як “Бог, віра” (16), “Помічник, Захисник” (8),

“радість, свято, подарунки” (7), “душа, привид” (5), “ангел” (4), “духовність” (4), “неземне, чудо” (3). Важливо зазначити, що 12 піддослідних не продемонстрували ніяких асоціацій. Отже, у контексті образу “святої Трійці” особа “Святого Духа” найменш “знайома” та “близька” для студентської молоді або, іншими словами, менш задіяна фігура (порівняно з “просто Богом” чи “Ісусом Христом”) в її релігійному світогляді. Також вкотре можемо констатувати той факт, що більшість слів-відповідей (6 з 8) типу “захист і допомога” належать саме представницям “слабкої” статі. Загалом позитивних реакцій на “Святого Духа” домінантна більшість – 95 %, решта 5% – нейтральні.

Останнім у нашому рейтингу стало поняття “свята людина”. Отже, воно виявилось найбільш емотивно відчуженим для студентства: зафіксовано тільки 55 вербальних реакцій 20 типів, а 14 осіб взагалі не продемонстрували ніяких асоціацій. З усього цього випливає, що у релігійному світоосмисленні піддослідних для “святості” на землі “немає місця”, адже вона, іншими словами, може існувати тільки “на небі”, поза матеріальними потягами людського тіла. Про те саме свідчать, до речі, й статистично вагомі асоціації на відповідний стимул: “Бог” (12), “безгрішність” (7), “віра, відданість” (6), “ідеал, наслідування” (4), “доброта” (4), “апостол” (3), “не буває” (3). І все ж для представниць жіночої статі поняття “свята людина” дещо більш “земне”, оскільки домінантна кількість асоціацій типу “відданість вірі” (5 з 6) та “доброта” (3 з 4) належать саме їм. Загалом у цьому контексті помітна більшість позитивних реакцій – 81,82%, негативних – 7,27% (“не буває” та реакція-антонім “грішник”), а нейтральних – 10,91%.

Висновки та перспективи наступних досліджень. Отже, релігійність – вагома складова сфери духовності людини. Попри окремі винятки – випадки перетворення у фанатично-агресивні її форми – вона загалом сприяє морально релевантному особистісному функціонуванню.

Як свідчать результати асоціативного експерименту, не всі важливі поняття духовно-релігійного тезаурусу у свідомості сучасної студентської молоді мають належний глибинно-етичний підтекст свого осмислення. Це є наслідком загальної кризи людської духовності та примітивізації соціального мислення. Особливо показово у такому контексті несподівано виявилася категорія-стимул “добро”, у відповідь на яку чимала частина піддослідних написала асоціацію “зло”, що демонструє відповідний стан їх свідомості як відображення суперечливості суспільної моралі та релігії. Крім того, у сфері релігійності студентської молоді

спостерігаються окремі гендерні відмінності. Зокрема, у відповідних ритуалах студентки частіше шукають як вищий сенс, так і конкретну підтримку-захист, тоді як студентами вони сприймаються у більш матеріалізованій формі конформної підтримки суспільних традицій. Отже, виховання молоді на засадах духовно-релігійних цінностей повинне враховувати її вікову та гендерну аперцепцію.

Перспективами подальших наукових розвідок виступає поглиблене дослідження кореляцій ознак релігійності людини з її важливими особистісними утвореннями, у тому числі й з моральними якостями. Цікавим аспектом також є компаративне вивчення динаміки зазначеної сфери упродовж навчання студентської молоді з різних напрямів підготовки.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М.Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 216 с.
2. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості / З.С.Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
3. Мартинович Г.А. Опыт комплексного исследования данных ассоциативного эксперимента / Г.А.Мартинович // Вопросы психологии. – 1990. – № 2. – С. 93-99.
4. Москалец В.П. Психологічні основи виховання духовності в українській національній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук: спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / В.П.Москалец. – К., 1996. – 49 с.
5. Савчин М.В. Духовний потенціал людини / М.В.Савчин. – Івано-Франківськ: Вид-во “Плай” Прикарпатського університету, 2001. – 203 с.
6. Серкин В.П. Методы психосемантики: учеб. пособие для студентов вузов / В.П.Серкин. – М.: Аспект-Пресс, 2004. – 207 с.

The article deals with the consided theoretical analysis of the problem of interrelationship between personality's religiosity and the sphere of human's spirituality. The empirical results of the subject oriented associative experiment are described and interpreted. Particular gender peculiarities of the religious senses revealed in celection of students youth are considered.

Key words: personality, spirituality, religiosity, associative experiment, students youth, gender peculiarities.

Отримано: 18.03.2011